

Marta Nin

Vaig descobrir l'obra de Nariné Abgarian arran del premi Iásnaia Poliana, atorgat a l'autora el 2016 per *I del cel van caure tres pomes*. Immediatament vaig quedar fascinada per la veu d'una narrativa poderosa, evocadora. Així doncs, quan l'editor Jordi Puig em va proposar que li suggerís algun títol per traduir, no vaig dubtar a presentar-li el llibre que tant m'havia encisat, i que Comanegra va acabar publicant el 2021. Quan més endavant la mateixa editorial em va encarregar la traducció de la novel·la més recent de Nariné Abgarian, publicada en rus amb el títol de *Simon*, vaig agrair la possibilitat no només de donar vida a un nou projecte, sinó també de tornar a fer ressonar en català una veu que sempre em captiva.

Des del primer moment, amb en Jordi Puig vam estar d'acord en la necessitat de trobar un nou títol per a la novel·la. Més que el protagonista del llibre, en Simon n'és el fil conductor, però com a títol el seu nom no funciona en català, no és suggestiu; més aviat al contrari. A mesura que anava traduïnt la novel·la, em ballaven pel cap diversos títols possibles, però no va ser fins després d'haver treballat el llibre a fons que, amb una mena de percepció feliç i clarivident, se'm va acudir *El mar terra endins*. Qualsevol persona que emprengui un procés de recerca artística semblant sabrà a quina mena d'epifania al·ludeixo. Rebre el vistiplau entusiasta de l'autora va ser una alegria. Un mar remotíssim, invisible però perceptible, va apareixent subtilment al llarg del llibre i esdevé omnipresent a les darreres pàgines; tot i això, per legitimar el títol, el vam incloure en una frase al segon capítol de la novel·la.

La narrativa d'*El mar terra endins* està amarada de dues tradicions culturals i lingüístiques diverses: d'una banda, l'armènia; de l'altra, la russa. Nariné Abgarian escriu sobre la seva terra en una llengua forana, com molts autors de la diàspora armènia; en el seu cas, perquè ha viscut bona part de la vida a Rússia fins que va haver d'exiliar-se per haver pres partit contra la invasió d'Ucraïna. En qualsevol cas, podríem dir que el rus és la llengua estrangera més propera a Armènia, no per qüestions intrínsecament filològiques, sinó per l'empremta cultural russa en la història del país. La prosa d'Abgarian s'inscriu en la complexitat d'aquest encreuament cultural, i alhora està forjada pel context personal de l'autora. Es tracta d'un text dual: l'escriptora va teixint la narració sobre el canemàs del llegat armeni amb el fil de la llengua russa. Per aquesta raó, vaig afrontar el procés de traducció com un camí únic de reptes i oportunitats que anaven més enllà de convertir el text del rus al català. Com a traductora, havia d'entrar en sintonia no només amb les subtileses de la prosa russa, sinó també amb el context armeni subjacent, un empeltament que confereix a la novel·la el seu caràcter únic. Així doncs, alhora que traslladava el subtext arrelat en una història bastida amb les tradicions i la societat d'una Armènia influïda per l'univers eslau i soviètic, mirava d'interpretar l'ànima de la prosa rica i polposa d'Abgarian amb la voluntat que el text final ressonés en l'oïda catalana amb la melodia que el percep una oïda russòfona.

Fins a l'aparició de l'obra de Nariné Abgarian, en català no hi havia cap llibre de narrativa armènia en la nostra llengua, i per això en alguns moments vaig tenir la sensació de fer una travessia al ras, especialment a l'hora de transcriure l'onomàstica. En aquesta cruïlla lingüística russo-armènia d'Abgarian, els antropònims i topònims estan transcrits, evidentment, de l'alfabet armeni al ciríl·lic, però després d'un estudi autodidacte de l'escriptura i la fonètica armènies, em vaig adonar que la grafia russa de l'onomàstica armènia ve de lluny i no és una transliteració exacta de la pronúncia original. A banda d'aquesta qüestió, gens menor, en català no hi ha un sistema fix per transcriure

l'armeni; la manca de tradició fa que ens trobem amb una gran disparitat de transliteracions. Tot i això, un cop esbrinada la pronúncia exacta, vaig seguir les recomanacions i criteris generals de la Comissió de Transcripció i Transliteració de l'IEC i, a partir d'aquí, vaig procurar mantenir un model coherent. A la novel·la, per exemple, fent una transcripció del ciríl·lic trobem el nom «Ovanes»; tanmateix, després d'esbrinar-ne la pronúncia exacta, vaig concloure que la transcripció catalana ha de ser «Hovhannés». Quan vaig tenir algun dubte, l'autora me'ls va resoldre tots molt amablement. Algunes paraules del llibre s'escapen a aquest model perquè o bé provenen d'una altra llengua (*bryndza*) o bé han entrat a formar part del català amb una grafia diferent (*Yerevan*).

Tal com *El mar terra endins* és un encreuament lingüístico-cultural, el personatge d'en Simon també és una intersecció destinada a entrellaçar les vides de les dones protagonistes. El trobem com a espectador (etimològicament, el seu nom vol dir «el que escolta»), però, en un moment determinat, per a bé o per a mal, actua de catalitzador en la vida de cadascuna d'aquestes dones. Tanmateix, són elles les veritables agents dels propis destins gràcies a un procés resilient d'emancipació malgrat un entorn rural hostil. La vetlla fúnebre d'en Simon les conduirà a una experiència de sororitat en el si d'una societat profundament patriarcal. És una literatura de la memòria travessada per conflictes bèl·lics, pel genocidi, per una maldat gratuïta, pels greuges personals; una literatura de vegades incòmoda, gens amable, crua, però amb passatges en què l'autora esmussa la tragèdia amb l'arma d'un humor fi, o amb pinzellades de lirisme i tocs de realisme màgic. Tot plegat, amb una precisió de llenguatge digna d'un orfebre. Així doncs, en la traducció cal reflectir aquests matisos traslladant totes les subtileeses de la veu de l'autora. La ironia o la comicitat poden venir de situacions com ara la vetlla fúnebre de l'obertura del llibre o bé a través d'un registre col·loquial acolorit. En aquest sentit, he procurat emprar un català genuí mitjançant la tria no només de modismes i frases fetes, sinó també de paraules (*No volia pas*

semblar una bubota malgirbada enmig d'aquelles gamarusses endiumenjades!). Respecte al lirisme, he mirat de traslladar no només el sentit i l'essència sinó també la musicalitat, la cadència dels fragments més poètics (*El congost estava cobert per un espurneig de boira blava que giravoltava amb desfici: convergia en els afilats pics de les ones, els platejava i després es dissolia. I feia la impressió que no era pas boira, sinó un mar envoltat de malenconia, cansat no només de la vida, sinó també de si mateix*). D'altra banda, per preservar la intenció de l'autora de reflectir el món rural armeni, també m'he inclinat per triar certs termes que, si més no a la capital del Principat, han caigut en desús, com ara *cotxe de línia, moixons, desencusa*, etc.

Nariné Abgarian domina l'art de narrar els detalls íntims de la vida quotidiana, i *El mar terra endins* no n'és cap excepció. Sense que ens n'adonem ens endinsa, per exemple, en els gustos i les olors de la cuina del seu país. I perquè el públic de parla catalana també pogués assaborir la gastronomia armènia mentre llegia, vaig haver d'esbrinar-ne *a priori* els ingredients o receptes per decidir si valia més glossar els plats dins el text o bé era millor una nota al peu de pàgina.

Deia George Steiner que sense traducció habitaríem en províncies frontereres amb el silenci. Aquesta màxima és particularment evident quan els ponts que bastim amb les paraules travessen paisatges literaris ben llunyans i ens porten fins a *mars terra endins*. Traduir la narrativa de Nariné Abgarian significa emprendre un viatge ardu i alhora nodridor, i també gratificant, perquè representa la magnífica oportunitat d'obrir cada cop més la finestra de la narrativa armènia i enriquir al mateix temps el patrimoni literari en llengua catalana.

La traducció és un ofici molt solitari; per això, s'agraeix poder comptar amb el suport de qui et pot fer el camí un xic més planer. L'ajut de la Seda Hakobyan

va ser ben valuós a l'hora de copsar certes paraules i aromes armènies. També agraeixo l'opinió de la meva germana Núria sempre que l'he necessitada. I els suggeriments de l'Álvaro Muñoz en la difícil tasca de corrector, així com tots els ulls de Comanegra a l'hora d'editar el volum. Però com a traductora soc deutora sobretot de la font alturgellenca de la mare i igualadina del pare, una herència que a mi també m'ha permès ser font per a les meves filles, la Paola i la Chiara, les quals sempre m'han retroalimentat, sobretot durant els llargs anys de vida a l'estranger.

En aquesta feina solitària, qualsevol reconeixement a un traductor en particular s'acull com un premi a la col·lectivitat d'un ofici sovint menystingut, i per això és d'agrair que el PEN Català atorgui un guardó que celebra la nostra professió. Arribar a finalista entre traductors amb tant de talent és per a mi un honor i també una fita en si mateixa, és veritablement inspirador i m'empeny a continuar treballant tot buscant l'excel·lència en aquest meravellós ofici amb el qual compartim la bellesa de la literatura d'altres *mars terra endins*. Gràcies al jurat per fer-ho possible.

